

“YANGI VIRUSLAR VA ULARNI INSONIYAT UCHUN TAHDIDI”

Tuzuvchi: **No'monova Orzixon Abdulloxon qizi**

Chortoq Abu Ali ibn Sino nomidagi

Jamoat salomatligi texnikumi

Terapiya va pediatriya uyushmasi

Yuqumli kasalliklar fani o'qtuvchisi

Yangi viruslar va 21-asr tahdidlari — global kontekst

Annotatsiya: Ushbu maqolada yangi viruslar, ularni insoniyat uchun tahdid, viruslarni turlari, ulardan himoyalash va davo choralari haqida ma'lumot berib o'tilgan.

Kalit so'zlar: COVID-19, globalizatsiya, zoonotik infeksiyalar, SARS-CoV-2 virusi, MERS-CoV, NIPAH v HENDRA viruslari.

XXI asr – globalizatsiya, hayvonlar bilan yaqin aloqalar va iqlim o'zgarishi sharoitida yangi va qayta paydo bo'layotgan viruslar insoniyat salomatligi uchun real xavfga aylandi. Ko'pgina infeksiyalar zoonotik (hayvondan odamga o'tuvchi) tabiatga ega bo'lib, tez tarqaladi va ba'zan pandemik darajaga yetishi mumkin.

1) COVID-19 va koronaviruslar oilasi — global pandemiya ta'siri

- **SARS-CoV-2** virusidan kelib chiqqan COVID-19 global pandemiya keltirib chiqardi, millionlab odamlar kasallandi va iqtisodiy-ijtimoiy tizimlarga jiddiy zarba berdi.

- Bu virus koronavirus oilasiga mansub bo'lib, yana bir necha xavfli turdagi viruslar (masalan, MERS-CoV) ham hayvonlardan odamga o'tishi mumkin ekanligi isbotlangan.

2) Zoonotik viruslar — hayvondan odamga o'tuvchi xavf

Quyidagi viruslar hayvonlardan odamga “zoonotik spillover” orqali o‘tadi va global xavf tug‘diradi:

- **MERS-CoV** – tuya bilan bog‘liq koronavirus, yuqori o‘lim ko‘rsatkichiga ega.
- **Nipah va Hendra viruslari** – me‘moriya viruslari, o‘limga olib kelishi mumkin va xavfli ko‘chish qobiliyatiga ega.
- **Bird flu (H5N1, H5N9)** – qush grippi viruslari muntazam yangi shtammlarga aylangan va pandemiya potentsialiga ega.

Bu yo‘nalishda yangi viruslar aniqlanishi va “hayvon-inson chegarasi”da tarqalishi ehtimoli katta.

3) Vektorga bog‘liq viruslar — chivin va boshqa hayvonlar orqali tarqaladiganlar

Ba’zi viruslar chivin, milits yoki boshqa oqil hayvonlar orqali tarqaladi va jiddiy epidemiyalarga sabab bo‘lishi mumkin:

- **Chikungunya** – kuchli bo‘g‘im og‘rig‘i va isitma keltiradi; 2.8 milliard odam uchun xavfli hududlarda tarqaladi.
- **West Nile virus** – asosan qushlar orqali tarqaladi; ba’zan odamlarda ham kasallik keltiradi.
- **Crimean-Congo qonli isitmasi** – tishli hasharotlar orqali tarqaladigan yuqori o‘lim ko‘rsatkichiga ega viruslardan biri.

Bu viruslar iqlim o‘zgarishi bilan yangi hududlarga kirib kelmoqda va global sog‘liqni saqlash tizimlarini sinovdan o‘tkazmoqda.

4) Antibakterial va antiviral qarshilik — dori qarshiligi xavfi

Viruslar mutatsiyaga uchragan sari ba’zi kasalliklar uchun mavjud davolashlar samaradorligi pasayadi. Masalan, **dori-qarshi tuberculosis** kabi «virusga qarshi emas, lekin yuqumli kasalliklar» bo‘lsa ham, global infeksiyalar bilan bog‘liq xavfni oshiradi.

5) Surveillance (nazorat) va oldini olish – xalqaro hamkorlik zarurati

Viruslar tez tarqalishi sababli global hamkorlik — diagnostika, emlash, surveilans va tez javob qobiliyati muhim:

- **Vaktsinalar va diagnostika vositalari** yaratish — viruslarning oldini olish uchun eng samarali usullar.
- **Global tahlil va monitoring** — yangi viruslar aniqlanishi bilan tezkor choralar ko‘rish uchun muhim.

6) Iqlim o‘zgarishi va global harakatlilik — viruslar tarqalishini osonlashtiradi

- Iqlim o‘zgarishi bilan tropik vektorlar (masalan, chivinlar) yangi hududlarga ko‘chib, virus tarqalishini kengaytiradi.
- Global sayohat va transport yuqori tezlikda viruslar chegara ortib o‘tishiga yordam beradi.

Xulosa

XXI asrda yangi viruslar insoniyat uchun tarixiy tahdidga aylanmoqda. Pandemiylar, zoonotik o‘tishlar, iqlim o‘zgarishining biologik ta’siri va global harakatlilik viruslarning tez tarqalishiga yordam beradi. Shu bois **mahalliy va xalqaro hamkorlik, diagnostika, vaksinatsiya va surveilans** tizimlarini kuchaytirish bugungi kun talabidir.
